

- надання освітніх послуг підприємствам і фірмам по випереджальному навчанню працівників, що вивільняються;
- проведення профорієнтаційної роботи серед загальноосвітніх шкіл;
- надання додаткових освітніх послуг з метою підвищення конкурентоспроможності потенційних працівників на ринку праці;
- посередництво в працевлаштуванні за кордоном;
- інформаційні послуги в Інтернет, електронне працевлаштування;
- ексклюзивне працевлаштування.

Можливість використання наукового, кадрового і матеріально-технічного потенціалу Східноукраїнського національного університету, кафедри «Керування трудовими ресурсами й економічною теорією» вигідно відрізняє це кадрове агентство від аналогічних структур. Кадрове агентство «Персонал», крім вищезгаданих напрямків діяльності, організовує науково-дослідницьку роботу в галузі аналізу регіонального ринку праці, виділенні його сегментів, демографічної ситуації, традиційних для жителів нашого регіону видів професійної діяльності, проблем міграції населення. У планах роботи «Персоналу» — проведення міжнародних, міжвузівських і регіональних науково-практичних і методичних конференцій з актуальних проблем ринку праці і проблем професійно-соціально-психологічної адаптації випускників ВНЗ на ринку праці, пошуку найбільш ефективних форм співробітництва роботодавців і потенційних працівників. Досвід роботи кадрового агентства показує, що співробітництво ВНЗ і підприємства припускає внесення коректив в освітній процес, визначення оптимальної, з позиції роботодавців, структури підготовки фахівця.

Таким чином, ситуація на ринку праці і ринку освітніх послуг змушує ВНЗ замислюватись над затребуваністю своїх випускників, оскільки їхня забезпеченість роботою — показник конкурентоспроможності, якості освіти в конкретному навчальному закладі. Отже, подальший розвиток й удосконалення діяльності кадрового агентства — нагальне завдання сьогодення.

Самолук В. Й.

Рівненський державний технічний університет

ЗБАЛАНСОВАНІСТЬ РЕГІОНАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК УМОВА ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКИХ РЕСУРСІВ

В останні роки багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими все частіше порушуються проблеми комплексного, збалансованого та раціонального розвитку територій, регіонального управління. Так, наприклад, П. Т. Бубенко наголошує на існуванні глибоких диспропорцій у регіональному розвитку [2]. І. О. Александров обґрунтовує, що досягнутий рівень промислової концентрації в економіці регіонів посилює актуальність комплексного дослідження територіальних систем, передусім з точки зору узгодження інтересів різноманітних підсистем [1]. Особливо важливим є питання забезпечення збалансованого розвитку регіонів з точки зору розвитку та відтворення людських ресурсів, що потребує врахування широкого кола факторів, які обумовлюють стан людських ресурсів. За оцінками експертів ВОЗ, стан здоров'я населення визначається приблизно на 50 % способом життя (харчування, умови праці, побут), на 20 % — умовами навколишнього середовища та природно-кліматичними факторами, на 20 % — спадковістю і на 10 % — заходами з охорони здоров'я [7]. В Україні таке співвідношення коригується складною екологічною ситуацією, зокрема наслідками аварії на ЧАЕС.

Серед загальних завдань стосовно стану навколишнього природного середовища, які повинні стати складовою частиною національного плану дій, важливе місце займає вивчення екологічних проблем у поєднанні з оцінкою економічного зростання держави [11]. Учений В. А. Анучин (1978) вважає, що економічна ефективність науково-технічного прогресу повинна визначатись характером його впливу на навколишнє середовище. Економічний розвиток повинен супроводжуватись покращанням соціально-побутових умов відтворення людських ресурсів та має розглядатись в органічному зв'язку з екологічними закономірностями, оскільки при сучасних його масштабах природа сама не зможе відновлювати екологічну рівновагу. Тому актуальним є дослідження ступеня збалансованості розвитку регіону. Під збалансованістю, зокрема, розуміємо пропорційність, узгодженість різних сторін розвитку та функціонування території: економіки, соціальної та природоохоронної сфер.

Такий аналіз збалансованості регіонального розвитку був проведений автором на прикладі Рівненської області у розрізі адміністративних одиниць. Дослідження ступеня узгодження та взаємозв'язку різних сфер регіонального розвитку передбачало оцінку рівня розвитку окремих сфер та їхнє зіставлення і аналіз у подальшому. З цією метою була сформована система із 17 показників, які описували кожну зі сфер.

До показників, які характеризували рівень економічного розвитку регіонів, були віднесені: валовий дохід на душу населення, капітальні вкладення на душу населення, середньомісячна заробітна плата робітників і службовців, балансовий прибуток (як характеристика фінансового стану регіону), рівень зареєстрованого безробіття.

Показники соціального розвитку характеризували забезпеченість населення житлом, охоплення дітей дошкільними закладами освіти, чисельність діючих середніх закладів освіти, забезпеченість населення бібліотечним фондом, кількість лікарняних ліжок на 10 000 населення, капітальні вкладення в соціально-культурну сферу.

З метою оцінки розвитку природоохоронної сфери територій вивчалися витрати на капітальний ремонт основних фондів природоохоронного призначення, капітальні вкладення природоохоронного призначення, частка вловлених шкідливих речовин від загальної їх кількості, що відходять від усіх стаціонарних джерел виділення, частка використаних та знешкоджених відходів у загальній їх величині, ступінь перевищення ліміту забруднення, який характеризує значною мірою ступінь заповнення екомісткості території, екодисципліну, екологічну ситуацію у регіоні, ступінь сплати підприємствами регіону пред'явлених платежів за забруднення. Останній характеризує платіжну дисципліну суб'єктів господарювання в екологічній сфері, опосередковано — можливості регіону для діяльності з охорони та відновлення довкілля, рівень екологічної свідомості населення.

На основі сформованої системи показників була вибрана фактична статистична база і проведений розрахунок. Шляхом визначення та підсумування рангів регіонів за обраними показниками, співвідношення суми рангів регіонів по кожній сфері (економічний, соціальний розвиток та природоохоронна діяльність) із мінімальною з них були розраховані узагальнюючі показники, що характеризують кожен сферу розвитку регіонів (табл. 1).

Дослідження показали, що в межах Рівненської області можна виділити такі основні типи регіонів за умовами та особливостями їх розвитку: сприятливі, порівняно сприятливі (напівсприятливі) та несприятливі. Згідно з методикою, викладеною в [8], було дотримано такої умови: для регіонів сприятливих жодна з ознак не повинна характеризуватися низьким рівнем, а для несприятливих — високим. Таким чином, до несприятливих регіонів належать 4 райони: Березнівський, Гошанський, Костопільський та Рокитнівський (центральна та західна частини області), до сприятливих — Здол-

бунівський, Радивилівський райони та м. Рівне (південь області). Усі інші 13 адміністративних одиниць належать до порівняно сприятливих регіонів.

З метою з'ясування ступеня збалансованості розвитку регіонів на основі аналізу співвідношення рівнів розвитку різних сфер проведено групування:

- 1) однорідний розвиток, коли рівні всіх ознак однакові (високі, низькі чи середні);
- 2) малоконтрастний розвиток, коли рівні різних ознак відрізняються лише на одну позицію;

Таблиця 1

УЗАГАЛЬНЕНІ ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ, СОЦІАЛЬНОЇ ТА ПРИРОДООХОРОННОЇ СФЕР

Природоохоронна діяльність		Соціальний розвиток		Економічний розвиток	
Регіон	Значення	Регіон	Значення	Регіон	Значення
Дубенський	1	Млинівський	1	м. Кузнецовськ	1
Зарічненський	1,47368	м. Рівне	1,02439	м. Рівне	3,85714
Радивилівський	1,47368	Радивилівський	1,04878	Радивилівський	5,57143
м. Дубно	1,78947	Рівненський	1,09756	м. Дубно	5,71429
Здолбунівський	1,84211	Демидівський	1,12195	Рівненський	5,71429
Рокитнівський	1,94737	Сарненський	1,12195	Здолбунівський	6,42857
Гощанський	2,05263	Острозький	1,14634	Рокитнівський	6,85714
м. Рівне	2,10526	Дубровицький	1,2439	м. Острог	7
Сарненський	2,10526	Володимирецький	1,26829	Березнівський	7,71429
Володимирецький	2,42105	Корецький	1,26829	Демидівський	8
м. Острог	2,42105	м. Острог	1,26829	Сарненський	8
Дубровицький	2,52632	Гощанський	1,34146	Дубровицький	8,28571
Острозький	2,57895	Дубенський	1,36585	Острозький	8,85714
Рівненський	2,57895	Здолбунівський	1,36585	Володимирецький	9
Демидівський	2,89474	м. Кузнецовськ	1,46341	Дубенський	9
Костопільський	2,94737	м. Дубно	1,60976	Гощанський	9,14286
м. Кузнецовськ	3,05263	Березнівський	1,63415	Костопільський	9,28571
Млинівський	3,05263	Рокитнівський	1,70732	Млинівський	9,42857
Корецький	3,42105	Костопільський	1,80488	Зарічненський	10,4286
Березнівський	3,47368	Зарічненський	1,82927	Корецький	10,7143

3) контрастний розвиток; тут можливі варіанти:

а) контрастні дворівневі, коли присутні лише два рівні ознак, але відмінних на дві позиції (дві градації), тобто маємо крайні позиції ознак;

б) контрастні трирівневі, де присутні три рівні ознак у різних поєднаннях. Виключно однорідними та малокоонтрастними варіантами характеризуються сприятливі та несприятливі регіони.

Як показав аналіз, більша частина області (13 із 20 досліджуваних адміністративних одиниць) характеризується непропорційним, дизбалансованим розвитком (результати групування відображені на рис. 1). Не підтверджуються припущення, висловлені в [8], про суто теоретичний характер існування дворівневих контрастних варіантів, хоча таких регіонів справді значно менше, ніж трирівневих. Причому для регіонів узазаної групи характерним є гірший варіант співвідношення рівнів розвитку — типу $H = H \ll B$, тобто переважає низький рівень розвитку. До цієї групи відносяться Демидівський, Зарічненський, Корецький та Млинівський райони. Більшість регіонів третьої групи мають трирівневий контрастний розвиток.

Для районів 2 групи з малокоонтрастним розвитком характерний вищий, аніж в інших групах, рівень природоохоронної діяльності — високий та середній.

У характеристиці регіонів із однорідним розвитком негативним є те, що для них характерні лише низький (Березнівський, Костопільський райони) та середній (Здолбунівський район) рівні розвитку. Отже, немає в області районів з високим пропорційним розвитком усіх сфер, який би слугував еталоном у дослідженні та господарюванні. За міжнародними стандартами розрив у рівнях розвитку регіонів не повинен перевищувати 20 %. Аналіз територіальної диференціації природоохоронних та економіко-соціальних характеристик по Рівненській області показує, що в даному регіоні ця межа значно перевищена. Найменша різниця між регіонами спостерігається у соціальному розвитку — 83 %, тобто максимальне значення перевищує мінімальне в 1,83 раза. Деяко більша амплітуда значень спостерігається у розвитку природоохоронної сфери (3,47 раза). Найбільший розмах значень — у економічному розвитку регіонів: Корецький район за своїм економічним розвитком відстає у 10,71 раза від іншої адміністративної одиниці — міста обласного підпорядкування Кузнецовська, що є найбільш економічно розвиненим і очолює третю графу табл. 1. Проте слід зазначити, що така відмінність у розвитку

сфер районів Рівненської області не є винятковою і особливо різкою. Так, наприклад, у [4] стверджується про різку диференціацію в територіальному розподілі промислового навантаження на природу — максимальне значення навантаження у 60 разів перевищує мінімальне.

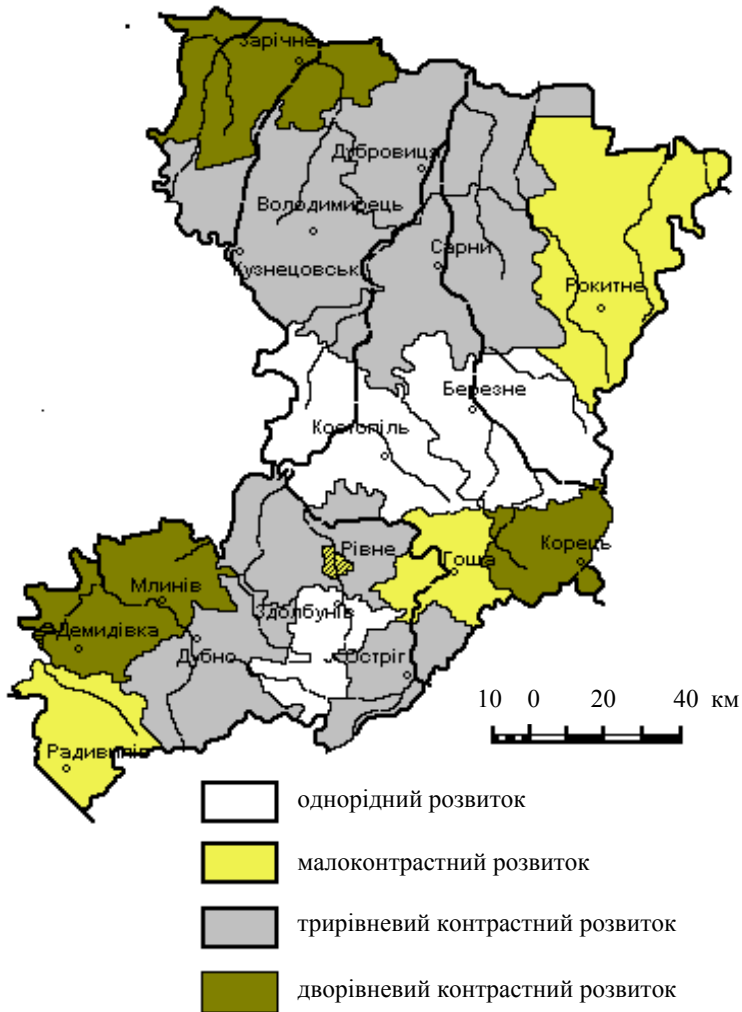

Рис. 1. Аналіз областей за ступенем однорідності розвитку

Оскільки застосовувані показники, що характеризують якісно різнорідні явища, з огляду на свою відносність є порівнюваними між собою, а при градації на рівні були практично приведені у сумірну систему, стало можливим групування адміністративних одиниць за співвідношенням рівнів ознак. Знак рівності вживається в тому випадку, коли ступінь сприятливості явищ, що розглядаються, приблизно однаковий. Знаки «більше» (>), «менше» (<) використовувались при порівнянні високого рівня із середнім, чи середнього із низьким. Знаки «значно більше» (>>) і «значно менше» (<<) — при порівнянні високого з низьким, і навпаки.

Усі співвідношення поділяються на дві групи. До першої входять ті, де спостерігається приблизна рівність рівнів усіх трьох ознак чи тільки двох. Другу групу складають відношення «більше-менше» для всіх трьох рівнів ознак.

Перша група поділяється, в свою чергу, на 4 підгрупи. Першу з них складають співвідношення з рівністю рівнів усіх трьох ознак. У [8] стверджується, що це найбільш природне, логічне та поширене співвідношення. Проте проведений аналіз показав, що лише 15 % адміністративних одиниць, що є об'єктами дослідження, відповідають йому. Наступні три підгрупи дають змогу простежувати етапність, пріоритетність розвитку регіонів, особливості управління на території, що розглядається. Зокрема, друга підгрупа представляє ті адміністративні одиниці, де спостерігається природоохоронно-економічна рівновага у пріоритетах регіонального управління. Активність природоохоронної діяльності регіонів визначається значною мірою їх економічним розвитком, при цьому досягаються різні соціальні наслідки (переважно, вищий рівень соціального розвитку). Третя підгрупа характеризується взаємозалежністю економічного і соціального розвитку з різним ступенем шкоди для довкілля. Досягнення відповідності між соціальною та природоохоронною сферами характерна для регіонів четвертої підгрупи. В таких випадках економіка часто виступає засобом гармонізації цих сфер, і такий тип розвитку є найбільш прогресивним.

Друга група нараховує сім адміністративних одиниць, охоплюючи центральні та північні райони, і характеризує регіони із порівняно сприятливими пропорціями розвитку, оскільки для більшості з них типове співвідношення: $E < П < С$. Для таких регіонів характерна певна нестабільність і бажана тенденція переходу до більш крайніх, стійкіших типів.

У результаті проведеного дослідження було з'ясовано, що найбільш поширеними типами співвідношень є такі:

1. Е << С > П — Володимирецький, Дубровицький, Острозький, Сарненський райони, де за низького рівня економіки спостерігається соціальна орієнтація управління і середній розвиток природоохоронної сфери.

2. Для трьох районів характерне відношення Е << С >> П (Демидівський, Корецький, Млинівський), де слабка природоохоронна діяльність визначається, головним чином, низьким розвитком економіки, і при цьому зберігається висока соціальна орієнтованість регіонального управління.

3. Для двох районів (Березнівський, Костопільський) характерний найнижчий рівень розвитку усіх трьох сфер. Серед районів із сприятливими умовами Рівненський район та м. Острог мають розвиток: Е < С > П.

Аналіз показав, що незалежно від економічного розвитку у більшості регіонів спостерігається соціальна орієнтація у їх розвитку, але значно менше уваги приділяється розвитку та функціонуванню природоохоронної сфери. Лише 4 адміністративні одиниці, які охоплюють південь та північний захід області, мають порівняно високий рівень розвитку природоохоронної сфери.

На міжнародній конференції «Навколишнє середовище для Європи» (1993, Швейцарія) відзначено, що перехід до сталого розвитку потребує формування Національної програми та Плану дій на основі цільових орієнтирів з таких аспектів суспільного життя:

- екологічна безпека;
- економічний розвиток;
- якість життя.

Вказані аспекти суспільного розвитку тісно взаємопов'язані між собою, а кожен з них перебуває у взаємозалежності з іншим фактором і функцією суспільного розвитку — природоохоронною діяльністю. Так, зокрема, оцінка якості життя населення передбачає аналіз фізичного здоров'я людини, медико-соціальних стресів, рівня та якості споживання населенням продуктів харчування. Усі ці ознаки визначаються серед іншого рівнем та результатом природоохоронної діяльності. Загалом же ступінь якості життя населення здійснює зворотний вплив на природоохоронну сферу, обумовлюючи духовне здоров'я та ціннісні орієнтири суспільства, його свідомість, у тому числі екологічну.

Екологічна безпека регіону є результатом діяльності з охорони довкілля, підвищення раціональності природокористування, а наявний її рівень та характер має враховуватись при формуванні регіональних еколого-економічних програм, реалізації інвестиційного менеджменту.

Рівень економічного розвитку є однією з умов, що забезпечує інтенсивну природоохоронну діяльність. Ефективність сьогоденної політики з раціоналізації природокористування, охорони та відтворення довкілля значною мірою обумовлює економічне та соціальне благополуччя регіону, держави у майбутньому, тому що визначає здоров'я населення, ступінь збереження чи виснаження природних ресурсів як складових національного багатства держави.

Опрацювання висновків досліджень вітчизняних учених щодо тенденцій, особливостей та територіальної диференціації економічного розвитку, якості життя, екологічної безпеки, а також результати аналізу та виведення інтегральної оцінки інтенсивності природоохоронної діяльності у обласному розрізі дали можливість встановити певні залежності.

Спостерігається зростання економічного розвитку у напрямку із західних регіонів України до східних [10]. Проте у цьому ж напрямку зростає антропогенне навантаження на природне середовище, а також підвищується екологічна небезпека у регіонах [3, 5]. Напрямок зміни інтенсивності проведення природоохоронної діяльності, а також якості життя є протилежним, оскільки із заходу на схід держави спостерігається зниження відповідних показників [6, 9].

Це дає підстави стверджувати про існування певної закономірності та взаємозв'язку, а також значної територіальної диференціації у розвитку означених явищ в Україні, про вибудову протягом десятиліть економічного потенціалу народного господарства за рахунок споживацького ставлення до природного середовища, здійснення політики, орієнтованої на сьогоденний прибуток та переслідування короткострокових цілей, нехтування вирішенням нагальних соціальних та екологічних проблем.

Дослідження ступеня збалансованості розвитку територій, аналіз та вивчення виявлених диспропорцій, забезпечення взаємоузгодженого, високого пропорційного розвитку різних сфер суспільного життя є важливим завданням регіонального управління, умовою відтворення трудових ресурсів регіонів, умовою збереження і розвитку людського потенціалу держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Александров І. О.* Регулювання економічної динаміки в умовах обмежених екологічних ресурсів (на прикладі промислового виробництва): Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.07.01. — Донецьк, 1998. — 40 с.

2. Бубенко П. Т. Регіональна політика держави (науково-технічний аспект) // Регіональна економіка. — 1998. — № 1. — С. 135—139.
3. Качинський А. Б., Хміль Г. А. Екологічна безпека України: аналіз, оцінка та державна політика. — К.: НІСД, 1997. — 127 с.
4. Лисовський С. А. Природопользование в областном промышленном комплексе: Автореф. дис... д-ра геогр. наук: 016.02.03 / Ин-т геофизики АН УССР. — К., 1990. — 17 с.
5. Лисовський С. А. Динаміка еколого-економічних параметрів України в період її реформування. — К.: Наук. видання, 1997. — 39 с.
6. Ляшенко Д. А. Картографическое исследование человеческого развития Украины // Невель XXI. Модель устойчивого развития. — Невель: Невельская типография, 1997. — С. 28—32.
7. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні. 1994 рік. — К.: Вид-во Раєвського, 1997. — 80 с.
8. Проблемы комплексного развития территории / И. А. Горленко, Л. Г. Руденко, Г. В. Балабанов и др. — К.: Наук. думка, 1994. — 295 с.
9. Самолюк В. Й. Результати дослідження еколого-економічних та соціальних проблем регіону на основі методу ранжування економічних показників // Методологія сучасних досліджень соціальних, економічних та психологічних проблем регіону. — Донецьк, 2000. — С. 72—77.
10. Шевчук Л. Т. Основи медичної географії: текст лекцій. — Л., 1997. — 168 с.
11. Шостак Л. Б., Патока І. В., Хлобистов Є. В. Розробка інтегрованих показників стану навколишнього середовища та механізмів їх впровадження в Національні Плани Дій щодо охорони навколишнього середовища. — К., 1998. — 60 с.

Страхолес Л. А., канд. екон. наук
Рада з вивчення продуктивних сил України НАН України

БЕЗРОБІТНІ: ПРОБЛЕМИ ЇХ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

В Україні, як і в інших країнах з плановою економікою, на початку ринкових перетворень панувала повна зайнятість, яка досягала за рахунок низького рівня заробітної плати, невисокої продуктивності праці, неефективного використання робочого часу. Безробіття не існувало навіть як соціально-економічна категорія, навпаки, в окремих галузях та регіонах спостерігалась недостатність робочої сили.

Перехід економіки країни до ринкових відносин, реструктуризація підприємств, зміна власності супроводжуються складними негативними економічними та соціальними процесами, які в першу чергу проявилися стрімким падінням ВВП, скороченням за-